

Лавріненко В. А., к.психол.н.,
ст. викладач
Полтавський національний
педагогічний університет
імені В. Г. Короленка
(м. Полтава)

ПЕРЕВАЖАЮЧІ ТЕНДЕНЦІЇ В ГРУПОВІЙ ВЗАЄМОДІЇ ПІДЛІТКІВ-НЕФОРМАЛІВ

Останніми роками в суспільстві відбулися істотні зміни в різних сферах життя, які вплинули на процес становлення підростаючої особистості (поширення ідеалів споживання, зниження загального рівня культури суспільства, переосмислення цінностей освіти, тощо) і сприяли підвищенню прагнення молоді перебувати у складі субкультур. Актуальність нашого дослідження визначається вираженою складністю та кризовим характером підліткового віку; переважаючою роллю неформальної взаємодії у формуванні якісно нового рівня особистісних структур підлітків тощо. Актуальні наукові дослідження, присвячені ролі субкультур у житті підлітків, акцентують увагу на особистісних рисах підлітків-неформалів, їх окремих особистісних характеристиках, залишаючи поза увагою специфіку їх міжособистісної взаємодії. Натомість вивчення особливостей взаємодії підлітків-неформалів дасть можливість визначити їхні ключові комунікативні характеристики з огляду на важливість спілкування у цьому віці.

Широкий спектр проявів взаємодії як соціально-психологічного феномену, форми її прояву виражалися у різних наукових підходах до розуміння її сутності. Процес міжособистісної взаємодії в неформальному об'єднанні, модифікуючи виклад В. Л. Зливкова, С. О. Лукомської [1], передбачає такі стадії: вибір партнера; підвищення рівня знань партнера ініціатором спілкування; взаєморозуміння психологічних особливостей партнерів; узгодження взаємодії; встановлення взаємовідносин. Отже, ми визначаємо взаємодію в неформальних об'єднаннях як взаємні дії підлітків, спрямовані на співвіднесення цілей учасників і організацію їхнього досягнення в процесі спілкування в умовах неформального об'єднання.

Емпіричне дослідження тенденцій міжособистісної взаємодії підлітків-представників проводилось у контексті цілісного вивчення впливу міжособистісної взаємодії на розвиток ціннісно-сміслової свідомості підлітків [2]. Дослідження тенденцій взаємодії досліджуваних здійснювалося за методикою «Q-сортування тенденцій поведінки у групі» (В. Стефансон). Емпіричною базою дослідження виступала вибірка 156 підлітків, які входять до неформальних об'єднань «емо», «готи», «футбольні фанати», «скін-хеди», «металісти», «рокери», «панки», «репери», віком від 12 до 15 років та 156 підлітків, що склали контрольну групу.

За результатами емпіричного дослідження виявлено, що підліткам-неформалам більшою мірою властиві тенденції до незалежності ($t=3,314$,

$p \leq 0,01$), уникнення спілкування ($t=2,42$, $p \leq 0,05$) та уникнення боротьби ($t=2,521$, $p \leq 0,05$) порівняно з представниками контрольної групи, які більше залежні у спілкуванні ($t=2,455$, $p \leq 0,01$). Підлітки обох груп однаковою мірою орієнтовані на спілкування ($t=1,605$) та прийняття боротьби ($t=0,64$). Тобто, неформалам властива тенденція до здійснення міжособистісної взаємодії, контактність, бажання встановлювати емоційні контакти. Водночас майже половина неформалів (40%) схильні уникати боротьби, їм властива тенденція до збереження нейтралітету у групових конфліктах. Також, 42% досліджуваних характеризуються вираженим уникненням спілкування, прагнуть перебувати на самоті, розчарувавшись у системі соціальних контактів, не отримавши підтримки тощо. Поєднання таких тенденцій у міжособистісній взаємодії підлітків-неформалів свідчить про наявність у них травмуючого комунікативного досвіду, адже вони одночасно і налаштовані на спілкування, і часто його уникають. Імовірно, їх прагнення до спілкування, не маючи можливості задовольнитися у складі формальної групи (класу, спортивної секції, тощо) через непорозуміння та конфлікти, приводить дітей до взаємодії в неформальних об'єднаннях.

Підлітки із неформальних об'єднань незалежні (74%), що визначає їх більшу схильність до неприйняття групових норм, відстоювання власних інтересів. Цікавим є те, що за достатньо явного рівня прагнення до незалежності підліткам-неформалам властива виражена тенденція до уникання боротьби, що може говорити про небажання опозиціонувати себе групі в ситуації конфлікту й ухвалювати компромісні рішення.

Підлітки із контрольної групи спрямовані на спілкування, у якому виражено залежні і спрямовані на прояви боротьби у взаємодії. Тобто, тенденції у міжособистісній взаємодії підлітків контрольної групи відповідають типовій картині кризового становища підлітка у соціумі. Вони прагнуть спілкуватися на основі прояву референтності – орієнтації на еталонні зразки поведінки, що засвоюються під час комунікації, і при цьому прагнуть протиставляти себе оточенню для доведення дорослості.

Конфлікт комунікативних тенденцій підлітків-неформалів полягає, по-перше, між прагненням до спілкування (як орієнтація на залежність) і проявів незалежності у стосунках; по-друге, між орієнтацією на тенденцію незалежності у стосунках та вираженим прагненням уникати спілкування і боротьбу – досліджувані хочуть протиставляти себе оточенню у стосунках, проте, не мають для цього ресурсу і тому уникають протистояння і, відповідно, не можуть проявити свою незалежність.

Перспективою подальших досліджень автора виступає вивчення особливостей зв'язку тенденцій взаємодії та показників ціннісно-сислової свідомості підлітків-неформалів.

Список використаних джерел

1. Зливков В. Л. Психологія педагогічного спілкування: інтегративний підхід. Навчю посіб. / В. Л. Зливков. – К.-Ніжин, ПП Лисенко М.М., 2018. – 276 с.
2. Лаврінченко В. А. Особливості смислової сфери підлітків із неформальних об'єднань агресивної та романтико-ескапістської спрямованості / В. А. Лаврінченко // Психологія і особистість. – 2017. – № 1. – С. 130–145.